

В. А. Горбач

УДК 070.41(072)+378.01

Кафедра медыялінгвістыкі і рэдагавання, факультэт журналістыкі,
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь

ЗАДАННІ ЭЎРЫСТЫЧНАГА ТЫПУ ПРЫ ВЫКЛАДАННІ МЕДЫЯЛІНГВІСТЫЧНЫХ ДЫСЦЫПЛІН

У артыкуле разглядаюцца прыклады заданняў эўрыстычнага характару, якія ўключаюцца ў працэс навучання медыялінгвістычных дысцыплін.

Ключавыя словы: эўрыстычныя заданні, медыялінгвістыка, студэнты-журналісты, мова і стыль СМК, рэдактар рэкламы, сучасная беларуская мова.

Узор цытавання: Горбач В. А. Заданні эўрыстычнага тыпу пры выкладанні медыялінгвістычных дысцыплін // Софія: электрон. навуц.-просветит. журн. 2019. № 1. С. 65–70.

V. Horbach

Department of stylistics and literary editing, faculty of journalism,
Belarusian State University, Minsk, Belarus

HEURISTIC TASKS IN THE TEACHING OF MEDIA LINGUISTICS DISCIPLINES

The article discusses examples of heuristic tasks that are included in the process of teaching media linguistic disciplines.

Keywords: heuristic tasks, media linguistics, journalism students, media language and style, advertising editor, modern Belarusian language.

For citation: Horbach, V. (2019). Heuristic tasks in the teaching of media linguistics disciplines. *Sophia*, 1, 65–70 (in Belar.).

Аўтар:

Вольга Аляксандраўна Горбач – кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры медыялінгвістыкі і рэдагавання факультэта журналістыкі БДУ.
Gorbach_olga@mail.ru

Author:

Volha Horbach – PhD in philology, associate professor of the department of stylistics and literary editing of the faculty of journalism, BSU.

Сёння працэс камунікацыі паміж выкладчыкам вышэйшай школы і студэнтам патрабуе авалодання сучаснымі сродкамі навучання, якія максімальна дапамогуць засвоіць тэарэтычныя веды, выпрацаваць адпаведныя практычныя ўменні і навыкі. Выкладанне медыялінгвістычных дысцыплін, напрыклад, «Мова і стыль СМК», «Сучасная беларуская мова», «Рэдактар рэкламы», базуецца, у першую чаргу, на разуменні ролі моўнай дзейнасці ў журналісцкай творчасці. Медыялінгвістыка з'яўляецца новым накірункам у галіне мовазнаўства і ўяўляе сабой «навуку аб маўленчай дзейнасці ў медыя з шырокай праблематыкай. У якасці найважнейшых аспектаў вывучэння выступаюць праблемныя вузлы: 1) уплыў тэхналагічных і сацыяльных фактараў

на мову; лінгвістычная архітэктура міжтэкстуальнасці ў медыя; 3) пошук нарматыўных мадэляў маўленчай дзейнасці; 4) раскрыццё заканамернасцяў выкарыстання ў масмедыйнай маўленчай дзейнасці вербальнага інструментарыя ва ўзаемадзеянні з невербальным; 5) крытэрыі выяўлення тэкставых утварэнняў з пункту гледжання правілаў прафесійных маўленчых паводзін» [9, с. 62–63].

Будучым журналістам неабходна вывучаць мову СМІ ў функцыянальным аспекце, для гэтага на занятках выкарыстоўваюцца элементы камунікатыўнага аналізу медыятэкстаў, а таксама ілюстрацыі і прыклады рэалізацыі моўных катэгорый, якія разглядаюцца на падставе сістэмнага падыходу да існавання і развіцця маўлення. Падрыхтоўка журналісцкіх кадраў прадугледжвае «фарміраванне маўленчай кампетэнтнасці носьбіта мовы, арыентаванай на літаратурную апрацоўку тэкстаў, вытворчасць іх у адпаведнасці з камунікатыўнай зададзенасцю і жанравай спецыфікай» [10, с. 3].

Творчы працэс у дзейнасці журналістаў займае адно з цэнтральных месцаў, таму развіццё маўленчых здольнасцяў у студэнтаў з'яўляецца прыярытэтным. Засваенню тэарэтычнай базы пры вывучэнні мовы СМІ спрыяюць навыкі, якія атрымліваюць падчас выканання заданняў эўрыстычнага навучання. Пад эўрыстычным заданнем будзем разумець «вучэбнае заданне, якое мае на мэце стварэнне асобнага адукацыйнага прадукту з выкарыстаннем эўрыстычных сродкаў і формаў дзейнасці. Галоўны паказчык эўрыстычнага задання – яго адкрытасць, адсутнасць адназначнага і правільнага адказу» [6, с. 63].

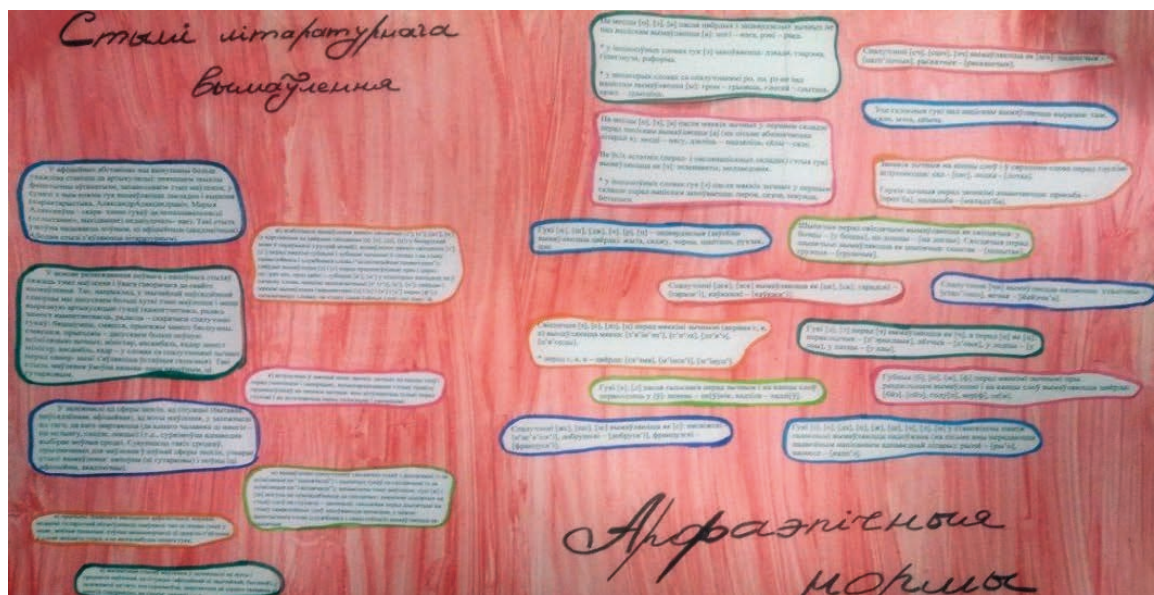
Разгледзім некалькі заданняў, размешчаных намі ў раздзеле курсаў кафедры медыялінгвістыкі і рэдагавання на адукацыйным партале (e-lab.bsu.by). На нашу думку, заданні адносяцца да прыкладаў заданняў эўрыстычнага тыпу і могуць быць выкарыстаны пры выкладанні дысцыплін медыялінгвістычнага накірунку.

1.1. Дысцыпліна «Мова і стыль СМК», 1 курс. Для замацавання тэмы «*Арфаэпія беларускай мовы*» студэнтам у малых групах прапаноўвалася падрыхтаваць праект «Арфаэпія беларускай мовы. Захаванне і парушэнне нормы ў СМІ». У якасці праблемных аспектаў папярэдне неабходна было вывучыць тэарэтычныя пытанні: стылі літаратурнага вымаўлення; арфаэпічная норма; беларускае вымаўленне ў гістарычным развіцці; асноўныя нормы сучаснага беларускага вымаўлення (галосныя націскныя і ненаціскныя, зычныя ў моцных і слабых пазіцыях, гукі на стыку слоў, вымаўленне галосных, нормы літаратурнага вымаўлення зычных і спалучэнняў зычных, некаторых граматычных формаў); арфаэпічная норма і культура маўлення; прычыны і крыніцы адхіленняў ад літаратурнага вымаўлення; вымаўленне на тэлебачанні і на радыё; інтэрферэнтныя з'явы ў вымаўленні і шляхі іх пераадолення; дэфекты вымаўлення; прафесійныя «хваробы» ў аўдыявізуальных СМІ: «каша ў роце», празмерная лабіялізаванасць, дзеканне/цеканне.

У змесце праекта неабходна адзначыць наступныя палажэнні: 1) Праблема (назваць, апісаць). 2) Задачы па яе вырашэнні (2–3 абазначыць). 3) Якім чынам будзе адбывацца працэс вырашэння (зварот да спецыялістаў (выкладчык), знаёмства з вучэбна-метадычнай літаратурай, акцэнтаванне ўвагі ў СМІ і інш.)? 4) Апісаць паэтапна працэс вырашэння праблемы: як, якімі сродкамі, пры дапамозе якой дзейнасці? 5) Зрабіць агульныя вывады. 6) Напісаць творчую справаздачу і быць падрыхтаваным да ўдзелу ў рабоце круглага стала. У якасці справаздачы некаторыя студэнты зрабілі макеты (мал. 1).

Пасля падрыхтоўкі вусных і пісьмовых праектаў на наступных практычных занятках студэнты ўдзельнічаюць у рабоце круглага стала «Захаванне арфаэпічнай нормы

ў вымаўленні сучасных журналістаў. Шляхі ўдасканалення». Ім трэба выступіць у якасці экспертаў, гасцей, мадэратара сустрэчы. Для гэтага распісваюцца ролі ўдзельнікаў: 1) роля эксперта патрабуе дэталёвага ведання тэарэтычнага матэрыялу па тэме (загадзя рыхтуюцца сцэнар выступлення); 2) для ролі гасця неабходна напісаць 3 пытанні па тэме работы круглага стала; 3) мадэратар або вядучы павінен умець супастаўляць довады экспертаў, рабіць вывады, правільна каментавать пытанні гасцей.

Мал. 1

Студэнцкі макет па праекце «Арфаэпія беларускай мовы. Арфаэпічныя нормы»

Па выніках работы ва аўдыторыі выстаўляюцца адзнакі, якасць якіх залежыць ад актыўнасці студэнтаў, іх маўленчай кампетэнтнасці і глыбіні засваення тэмы.

1.2. Для дэталёвага вывучэння тэмы «**Арфаграфія беларускай мовы**» даецца крэатыўнае заданне па складанні календара з каментарыямі-правіламі напісання (на выбар студэнтаў). У якасці дапаможнай літаратуры рэкамендаваны крыніцы [4; 5; 11]. Некалькі прыкладаў з выкананых заданняў прадстаўлены на мал. 2, 3.

2. **Дысцыпліна «Сучасная беларуская мова», 1 курс.** У якасці крэатыўнага задання на кантраляваную самастойную работу па тэме «**Лексічная сістэма беларускай мовы**» выносіцца заданне: падрыхтаваць пытанні для работы вядучага ток-шоу «Культура маўлення. Слова і яго сучасная журналісцкая інтэрпрэтацыя». Сярод студэнцкіх прапаноў цікавымі былі пытанні: для чаго ў назве выкарыстана полісемія, і якія яе віды найбольш частотныя ў журналісцкіх тэкстах; семантычная пераарыентацыя ў вусным медыямаўленні – быць або не; ці ёсць небяспечнасць уключэння тропы ў інтэрнацыянальныя выданні; што можна лічыць негатыўнымі прыкладамі ўжывання полісеміі ў медыятэкстэ; у якіх выданнях сёння актыўна функцыянуюць неалагізмы; чаму медыяперсоны ўжываюць жарганізмы, і якія прычыны парушэння лексічнай нормы; ці павінен інтэрв'юер тлумачыць незнаёмае слова? Далейшы разбор і аналіз падобных разваг-пытанняў спрыяе выпрацоўцы маўленчага густу будучых журналістаў-практыкаў.

2.2. Для замацавання тэмы «**Функцыянаванне беларускай мовы ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму**» кожны студэнт павінен напісаць анатацыю на адзін з прапанаваных

навуковых матэрыялаў [1; 3; 7; 8] па схеме: а) характарыстыка зместу тэксту: у артыкуле разглядаецца, выкладаецца, даюцца, прысвечаны; аўтар разглядае наступныя пытанні, закранае праблемы; мэта артыкула – адлюстравань, мэта аўтара – патлумачыць, мэтай артыкула з’яўляецца вывучэнне, аўтар паставіў мэту прааналізаваць; б) кампазіцыя працы: артыкул складаецца з частак, падзяляецца; в) прызначэнне тэксту: артыкул рэкамендаваны і г. д. Падобная работа (гл. мал. 5) дазваляе павысіць уменні студэнтаў-першакурснікаў па працы з навуковымі крыніцамі і напісанні імі ў далейшым уласных навуковых тэкстаў (артыкулаў, курсавых, дыпломнай).

Май

Пн	Аўт	Ср	Чв	Пт	Сб	Нд
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

Сёння напісанне Э ў спрадвечнабеларускіх словах не выклікае цяжкасцей, бо падлягае закону акання: літара э пішацца пад націскам, ненаціскае э пераходзіць у а: стрэхі — страха, шэры — шарэць, чэргі — чарга, крэмль — крамлёўскі, жэмчуг — жамчужына, жазло, жарало, шаптаць, шасцярня, чарга, чарніць, зачапіць, чарада, вучань, шчабятца, рака і інш.

Мал. 2
Праваліс Э

Снежань

Пн	Аўт	Ср	Чв	Пт	Сб	Нд
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

«Вялікая і малая літары ў найменнях асоб, звязаных з рэлігіяй, назвах міфалагічных і казачных герояў».

«З вялікай літары пішуцца найменні найвышэйшых божстваў (бстваў) у рэлігійных культах, а таксама ўсе словы ў спалучэннях, якія змяшчаюць гэтыя назвы: Бог, Яхве, Усявышні, Уладыка Нябесны, Святая Тройца...» Ва ўстойлівых выразах, звязаных з выказваннем пачуццяў у прастамоўі, а не са зваротам да Бога паводле рэлігійнай абраднасці і ўяўленняў (не дай бог, крыў божа і г. д.), словы бог, гасподзь пішуцца з малой літары.

Мал. 3
Напісанне слоў з вялікай і малой літар

Зайцаў Максім, 1 курс, 2 група

КСР №3

АНАТАЦЫЯ НА АРТЫКУЛ А. М. АСПІЧУК, В. В. МАРШЭЎСКАЙ,
А. С. САДОЎСКАЙ «БІЛІНГВІЗМ І МОЎНАЯ ІНТЭРФЕРЭНЦЫЯ»

Артыкул прысвечаны тэме ўзаемадзеяння моў у сітуацыі білінгвізму, а таксама з'яве інтэрферэнцыі як выніку гэтага ўзаемадзеяння. Аўтары тлумачаць інтэрферэнцыю, разглядаюць яе прычыны і спецыфіку. Указваецца, што блізкароднасны характар беларускай і рускай моў абумоўлівае шматлікасць і ўстойлівасць памылак пры маўленні, якія, аднак, не ўплываюць на працэс ўсведамлення выказванняў як на беларускай, так і на рускай мовах. Актуальнай з'яўляецца праблема культуры названых моў ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму. У аснову артыкула пакладзена наступная мэта: раскрыць сутнасць уплыву адной мовы на другую ў розных сферах моўнай сістэмы, напрыклад, у фанетыцы, акцэнталогіі, лексіцы, марфалогіі, сінтаксісе.

Артыкул складаецца з сямі частак. У першай частцы аўтары абазначаюць згаданую праблему маўленчай культуры і апісваюць сутнасць ўзаемадзеяння моў. У наступных шасці – характарызуюць віды інтэрферэнцыі: марфалагічная (разыходжанні ў граматычным афармленні лексем), сінтаксічная (адозненні ў будове словазлучэнняў, простых і складаных сказаў), фанетычная (узаемапранікненне спецыфічных фанетычных рыс моў), лексічная (разыходжанні або частковае падабенства ва ўласналексічным і семантычным аспектах), словаўтваральная (несупадзенне словаўтваральных фармантаў аднакаранёвых беларускіх і рускіх слоў), акцэнтная (разыходжанні ў націску ў рускіх і беларускіх лексемах).

Артыкул рэкамендаваны школьнікам, студэнтам філалагічных спецыяльнасцей, выкладчыкам, а таксама ўсім, хто цікавіцца беларуска-рускай і руска-беларускай моўнага ўзаемадзеяння.

Мал. 4
Студэнцкая анатацыя
на навуковы артыкул

арганізацыі тэкстаў рэкламы». Дыспут праводзіцца як шырокае абмеркаванне праблем, звязаных з лінгвістычнай арганізацыяй рэкламных тэкстаў. Мэта правядзення: навучыцца лагічна, з дапамогай тэарэтычных матэрыялаў [2, с. 45–48] і на падставе аналізу прыкладаў (з практычнай часткі лабараторных заняткаў [2, с. 91–98]) адстойваць уласнае разуменне праблемы, выслухоўваць меркаванні другіх. У адкрытай дыскусіі знайсці асноўныя праблемы рэдагавання моўных элементаў у тэксце і прыйсці да найлепшага вырашэння. Уся група выступае

3. Звернемся да прыкладаў заданняў з'яўшчыхнага тыпу па дысцыпліне «Рэдактар рэкламы», якая выкладаецца на 3 курсе студэнтам спецыяльнасці «Літаратурная работа (рэдагаванне)». Усе лабараторныя заданні садзейнічаюць «усведамленню рэдактарскай дзейнасці як складанай разумовай працы, заснаванай на творчым пранікненні ў сутнасць аўтарскага арыгінала і на ашчадлівых адносінах да яго. Выяўленне ў тэксце жанравых асаблівасцяў пабудовы, напісання рэкламнага матэрыялу патрабуе ад літаратурнага рэдактара ведання асноўных тэарэтычных і практычных палажэнняў у час аналізу і праўкі» [2]. Крэатыўныя заданні выяўляюць творчы пачатак у рабоце студэнтаў-рэдактараў, актывізуюць іх прафесійную пільнасць і павагу да выбару моўных адзінак у тэксце (гл. мал. 5).

Напрыклад, для работы над тэмай «Мова і стыль рэкламных тэкстаў» студэнтам прапануецца паўдзельнічаць у дыспуте «Спецыфіка лінгвістычнай

Утварыце ўласны тэкст сацыяльнай рэкламы, якія можа паспрыяць нацыянальнай ідэнтыфікацыі беларусаў. Падрыхтуйцеся да ўдзелу ў конкурсе на лепшую прэзентацыю па прапанаванай тэме.

Паглядзі на свет вачамі беларусаў:

Мы любім прыроду і архітэктур. Нашы Браслаўскія азёры і возера Нарач, Белавежская пушча, гарналыжныя цэнтры Сілічы і Лагойск. Мірскі і Нясвіжскі замкі ведаюць жыхары бліжэйшых краін і зусім хутка будзе ведаць ўвесь свет.

Мы любім ежу. Наша нацыянальная кухня самая смачная, адна бульба чаго варта: дранікі, зразы, смажаная бульба, боршч.

Мы любім сям'ю. Таму абавязкова збіраемся з родзічамі на вялікія святы і, проста дзеля сумеснай вячэры.

Мы любім усе веравызнанні. Таму нашу краіну называюць вельмі талерантнай. На нашай тэрыторыі людзі розных рэлігій жывуць пасяброўску.

Мы любім гасцей. Увесь навакольны свет – нашы суседзі, заўсёды рады даць ім прытулак.

Мы любім мастацтва. Усе нашы артысты – наш скарб, і нават, калі многія з'язджаюць за мяжу – не забываюць гаварыць пра любоў да Радзімы.

Мы жывем, каб натхняцца. Беларусь – наша любоў!

Мал. 5

Прыклад студэнцкага тэксту сацыяльнай рэкламы

ў ролі ўдзельнікаў дыспуту, адзін са студэнтаў выбіраецца мадэратарам. Мадэратар адсочвае ход дыскусіі, дае слова ўсім жадаючым выступоўцам, кіруе работай, каб дыспут не перарос у спрэчку. У якасці творчай справаздачы робіцца лінгвістычны і рэдактарскі аналіз 2–3 рэкламных тэкстаў, размешчаных у айчынных СМІ.

Такім чынам, разгледжаныя вышэй прыклады, на нашу думку, можна аднесці да заданняў з’яўляюцца адкрытай формай вучэбных заданняў, развіваюць уласны адукацыйны прадукт і змяшчаюць у сабе спробу асэнсавання новых падыходаў у навучанні будучых журналістаў і літаратурных рэдактараў. Гэта ўсё патрабуе ад выкладчыка ўніверсітэта не толькі акадэмічнай мабільнасці, умення апэратыўна ўзаемадзейнічаць са студэнцтвам, у тым ліку і дыстанцыйна, але і штодзённага самаўдасканалення і самаразвіцця.

Літаратура

1. Асінчук А. М., Маршэўская В. В., Садоўская А. С. Білінгвізм і моўная інтэрферэнцыя. URL: <https://ebooks.grsu.by> (дата звароту: 16.10.2018).
2. Горбач В. А. Рэдагаванне рэкламных тэкстаў: электрон. вучэб.-метады. комплекс па вучэб. дысцыпліне «Рэдактар рэкламы» для спецыяльнасці 1–23 01 10–02 «Літаратурная работа (рэдагаванне)». Мінск: БДУ, 2018. 139 с.
3. Іўчанкаў В. І. Беларускія СМІ ў сітуацыі дзяржаўнага білінгвізму, сучасныя тэндэнцыі развіцця мовы СМІ // Дыскусія беларускіх СМІ. Арганізацыя публіцыстычнага тэксту. С. 44–55. URL: <https://elib.bsu.by> (дата звароту: 16.10.2018).
4. Іўчанкаў В. І. Беларуская арфаграфія: апавяданні і гісторыі. Мінск: Пачатк. шк., 2010. – 304 с.
5. Іўчанкаў В. І. Беларускі правапіс у апорных схемах: паводле новай рэдакцыі «Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі». Мінск: Пачатк. шк., 2010. 56 с.
6. Король А. Д., Китурко И. Ф. Основы эвристического обучения: учеб. пособие. Минск: БГУ, 2018. 207 с.
7. Лапцёнак Г. В. Функцыянаванне беларускай мовы ва ўмовах білінгвізму. URL: <https://elib.bsu.by> (дата звароту: 16.10.2018).
8. Лукашанец А. А. Лексіка нацыянальнай мовы ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму: парадоксы развіцця сістэмы, функцыянавання і моўнай свядомасці. URL: <https://lib.vsu.by> (дата звароту: 16.10.2018).
9. Медиалингвистика в терминах и понятиях: словарь-справочник / под ред. Л. Р. Дускаевой. Москва: ФЛИНТА, 2018. 440 с.
10. Мова і стыль СМК: вучэб. праграма для спецыяльнасцей 1–23 01 07 «Інфармацыя і камунікацыя», 1–23 01 08 «Журналістыка (па напрамках)», 1–23 01 09 «Журналістыка міжнародная» / скл.: С. К. Берднік [і інш.]. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/163092> (дата звароту: 28.01.2019).
11. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. Выд. 4-е, стэр. Мінск: Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь, 2012. 144 с.